

U

ع ا

UAGADUGU

Batı Afrika'da
Burkina Faso'nun başşehri
(bk. BURKİNA FASO).

UBÂDE b. MÂÜSSEMÂ

(عبادة بن ماء السماء)

Ebû Bekr Ubâde b. Abdillâh
b. Muhammed b. Ubâde el-Ensârî
(ö. 422/1031)

Müveşşahlarıyla tanınan
Endülüslü Arap şairi.

IV. (X.) yüzyılın ortalarında Mâleka (Málaga) veya Kurtuba'da (Cordoba) doğdu. İkinci Akabe Biatı'nda Resûlullah'ın seçtiği on iki nakibden biri olan Sa'd b. Ubâde'nin soyundandır. En kadim atası olup aşırı cömertliğinden dolayı "Mâüssemâ" (gökten inen yağmur) lakabıyla anılan Âmir b. Hârise el-Ezdi'ye nisbetle İbn Mâüssemâ künyesiyle de tanınır. Arap dili ve edebiyatı âlimi Ebû Bekir ez-Zübeydî, Ebû Ali el-Kâfî gibi şahsiyetlerin öğrencisi oldu. Zübeydî'nin bütün eserlerini kendisinden okudu ve onları okutma icâzeti aldı; onun vasıtasıyla Ebû Ali el-Kâfî'nin eserlerini de rivayet etti. Bu rivayetler, Ubâde'nin öğrencisi Ebû Muhammed Gânim b. Velîd aracılığıyla İbn Hayr el-İşbîlî'ye kadar ulaştı (Abdüalâf el-Vedgîrî, s. 394-395). Ubâde, şiirlerinde başta İbn Ebû Âmir el-Mansûr olmak üzere Kurtuba ve civarında hâkim olan Âmirî ve Hammûdî hânedanlarını övdü. Önemli şairler için "dîvânü's-şuarâ"yı oluşturan Mansûr kendisini çok beğenir, ona bol hediyeler verirdi. Bu sebeple derecesi yükseltilecek dîvânü's-şuarâyâ dahil edildi. Âmirîler'den Abdülmelik b. Mansûr el-Muzaffer'in veziri olan, fakih İbn Hazm'ın babası Ebû Ömer Ahmed b. Saîd için methiyeler, şair İbn Zeydün'un babası Kadı Ebû Bekir İbn Zeydün için mersiye kaleme aldı. Kâsım b. Hammûd, Ali b. Hammûd en-Nâsır, Yahyâ b. Ali b. Hammûd el-Mu'telî gibi Hz. Ali neslinden gelen Hammûdî hânedanının ileri gelenlerine methiyeler yazan Ubâde, Şîa grupları ile Şîa imamları için de abartılı methiyeler nazmetti. Ancak bu şiirlerinde kendisinin Şîî akideyi benimsedi-

ğine dair herhangi bir işaret görülmemektedir. Daha sonra Kurtuba'da yirmi yıl sürececek olan karışıklıklar başladı ve yönetim Emevîler'in eline geçti (414/1024). Yahyâ b. Ali el-Hammûdî hilâfetten ayrılınca Mâleka'ya çekildi, Ubâde de onunla birlikte gitti. Yahyâ'ya ve ailesine methiyeler yazmaya devam eden Ubâde onlardan önemli miktarda maddî destek gördü. Fakat biriktirdiği bir miktar parasını kaybetti ve muhtemelen bunun doğurduğu üzüntü neticesinde Mâleka'da vefat etti.

Âmirîler döneminin en önemli şairi ve şiir sanatının ustası (şeyh'ü's-sinâa) kabul edilen Ubâde şiire yenilikler getirmiş, özellikle süslü şiir olarak bilinen müveşşahı geliştirmiş, bu şiir türünü ilk defa kendisi yazılı hale getirmiş, bilinen kalıplarını düzenlemiş ve türü klasik kasideden ayırmıştır. Günümüze ulaşan en eski müveşşah da ona aittir (a.g.e., s. 395; İhsan Abbas, II, 230-232; *DİA*, XXXII, 229-231). Ubâde'den önce Mukaddem b. Muâfâ el-Kabrî, Muhammed b. Mahmûd el-Kabrî, İbn Abdürabbih ve Yûsuf b. Hârûn er-Remâdî'de müveşşah türü, eskiden beri mevcut olan çok vezinli ve kafiyeli musammat türünden farksız basit bir nitelikte bulunuyordu. Öte yandan Ubâde b. Mâüssemâ yalnız şair değil aynı zamanda bir edip ve tarihçi, güzel müzik icra eden, astroloji bilen, geniş hayal gücüne sahip bir şahsiyetti. Kaynaklarda *Ahbâru şu'arâ'di'l-Endelüs* adlı bir eserinden söz edilmekte, Makkarî bunun güzel bir kitap olduğunu belirtmektedir (*Nefhu't-ṭib*, III, 173). Kendisinden bahseden kaynaklarda şiirleri dağınık biçimde yer almaktadır. Güzel tasvirlerle yer verdiği şiirlerinin başında tabiat, bulut, yağmur ve gök gürültüsü tasvirleri gelmektedir. Bir şiirinde 421 (1030) yılında Endülüs halkına çok zarar veren şiddetli soğuğu tasvir etmiştir. Ayrıca anılarından, Kurtuba'da geçirdiği gençlik gün-

lerine ait hâtıralarından, güzeller elinden içtiği şaraptan söz etmektedir. Onun genç yaşta şarabı bıraktığı veya hiç içmediği halde sırf sanat için şarap ve mücün (müstehcen) şiirleri yazdığı aksi takdirde kaybettiği o kadar altını biriktiremeyeceği ifade edilmektedir (Şevkî Dayf, VII, 310).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Velîd İsmâil el-Himyerî, *el-Bedî' fi faşli'r-rebî'* (nşr. H. Beiris), Rabat 1940, s. 19-20, 116, 137-138; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Beyrut 1410/1989, II, 463-464; İbn Bessâm eş-Şenterîni, *ez-Zahîre*, I/1, s. 468-489; İbn Beşkûvâl, *eş-Şıla*, II, 426; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis*, Kahire 1967, s. 396-398; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 149-153; Makkarî, *Nefhu't-ṭib*, I, 294, 484, 486; III, 173; IV, 23, 52-53, 109; a.mif., *Ezhârü'r-riyâz* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Rabat 1398/1978, II, 253-254; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, IV, 447-450; Abdüalâf el-Vedgîrî, *Ebû 'Ali el-Kâfî ve eşeruhû fi'd-dirâsâti'l-lugaviyye ve'l-edebiyye bi'l-Endelüs*, Rabat 1403/1983, s. 394-397; İhsan Abbas, *Târîhu'l-edebi'l-Endelüs*, Beyrut 1985, I, 80, 88-89; II, 168-169, 229-232; Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edeb*, VII, 308-310; F. de la Granja, "İbn Mâ' al-Samâ", *EL²* (İng.), III, 855; Mustafa Aydın, "Müveşşah", *DİA*, XXXII, 229-231; İnhâyetullah Fâtihî Nejad, "İbn Mâ'ü's-semâ", *DMBİ*, IV, 547-548.

ZÜLFİKAR TÜCCAR

UBÂDE b. SÂMİT

(عبادة بن الصامت)

Ebû'l-Velîd Ubâde b. es-Sâmit
b. Kays el-Ensârî el-Hazrecî
(ö. 34/654)

Sahâbî.

586'da Medine'de doğdu. Ensarın Hazrec koluna mensuptur. Aynı kabileden olan annesi Kurretülayn bint Ubâde müslüman olmuş ve Resûl-i Ekrem'e biat etmişti. Ubâde, peygamberliğin 12. yılında (621) on iki Medinelî müslümanla birlikte Mekte'ye giderek Birinci Akabe Biatı'nda bulundu. Ertesi yıl yapılan İkinci Akabe Biatı'na da katıldı, orada seçilen on iki nakib arasında yer aldı. Medine'ye dönünce İslâmiyet'i yaymak için büyük gayret gösterdi. Yakın arkadaşı Kâ'b b. Ucre'yi müslüman olmaya ikna edemeyince evine gidip onun putunu kırdı; Kâ'b buna öfkelenmekle birlikte kısa bir süre sonra İslâmiyet'i kabul etti. Ubâde, Enes b. Mâlik'in teyzesi Ümmü Harâm bint Milhân ve Cemîle bint Ebû

Sa'saa ile evlendi. Her iki eşi de Resûlullah'a biat eden hanımlardandır. Hicretin ardından Resûl-i Ekrem, Ubâde ile muhacirlerden Ebû Mersed Kennâz b. Hasîn (Husayn) el-Ganevî'yi kardeş ilân etti. Ubâde, Hz. Peygamber'in emri üzerine Abdullah b. Saîd b. Âs ve Hafsa bint Ömer gibi sahâbîlerle beraber halka okuma yazma öğretti. Bedir, Uhud, Hendek gazveleriyle Hudeybiye Antlaşması'nda bulunduğu gibi Resûlullah'ın bütün gazvelerine iştirak etti. Mekke fethi sırasında ensar birliğinin kumandanlığını yaptı. Asr-ı saâdet'te Kur'an-ı Kerîm'in tamamını ezberleyen Medinelî beş sahâbîden biri olan Ubâde, as-hâb-ı Suffe'den Kur'an okumayı bilmeyenlere Kur'an öğretiyordu. Aynı zamanda Resûl-i Ekrem'in vahiy kâtiplerindendi. Hz. Peygamber'in onu zekât memuru olarak görevlendirdiği zaman kendisine, bir yanlışlık yaparak kıyamet gününde bağırarak bir deveyi, böğüren bir ineği, meleyen bir koyunu omuzuna yüklenmiş halde Allah'ın huzuruna gelmemesi için dikkatli davranması yolunda tembihte bulunduğu rivayet edilmiştir (Humejdî, II, 397).

Hız. Ömer'in hilâfeti devrinde Dimaşk Emîri Yezîd b. Ebû Süfyân halifeye bir mektup yazarak Suriye halkına Kur'an-ı Kerîm'i ve İslâm'ı öğretecek muallimlere ihtiyaçları olduğunu bildirdi ve bu amaçla üç kişi gönderilmesini istedi. Hz. Ömer de Ubâde b. Sâmî'ti Muâz b. Cebel ve Ebû'd-Derdâ ile birlikte Suriye'ye yolladı. Halifenin tavsiyesi üzerine bunlardan her biri Humus'ta, Dimaşk'ta ve Filistin'de muallimlik yaptı. Ubâde aynı zamanda Kudüs'te kadılık yaptı. Suriye Valisi Muâviye b. Ebû Süfyân ile birlikte Bizans topraklarına gerçekleştirdikleri seferde Ubâde'nin fâiz saydığı ticarî bir meselede vali ile aralarında anlaşmazlık çıktı. Bu yüzden Ubâde seferin ardından Medine'ye döndü. Halife Ömer, Ubâde'ye kendisi gibi insanların bulunmadığı yerlerin hayırsız topraklar sayılacağını söyleyip onu Suriye'ye dönmeye ikna etti. Ayrıca Muâviye'ye yazdığı mektupta ihtilâf ettikleri konuda Ubâde'nin haklı olduğunu belirterek onun görüşünü uygulamasını istedi; kendisinin Ubâde üzerinde otorite kullanmaya kalkışmamasını tavsiye etti (İbn Mâce, "Sünnet", 2). Daha sonra Muâviye ile aralarında başka anlaşmazlıklar da görülmüştür. Bir defasında Muâviye hutbede veba görülen yerden kaçmak gerektiğini söyleyince Ubâde ona itiraz etmiş, bu konuyu annesi Hind'in kendisinden daha iyi bileceğini söylemiş, Muâviye onu çağırarak yaptığı müdahalenin

usulsüzlüğünü hatırlatınca Ubâde yapılan haksız tenkitlere aldırış etmemek üzere Resûlullah'a biat ettiğini bildirmiş, ardından Muâviye bir ikindi namazından sonra Ubâde'nin itirazında haklı olduğunu ve onun fıkı kendisinden daha iyi bildiğini itiraf etmiştir (Taberânî, VIII, 133). Muâviye b. Ebû Süfyân ile Ubâde arasındaki anlaşmazlığın Hz. Osman devrinde de sürdüğü, Muâviye'nin Ubâde'yi Suriye halkını kendi aleyhine kıskırttığı iddiasıyla halifeye şikâyet ettiği, bunun üzerine Ubâde'nin Medine'ye döndüğü belirtilmektedir (Zehebî, II, 9).

Ubâde İslâm fetihlerine devam etti; daha sonra Humus'a vali tayin edildi. Bu görevde iken Lazkiye ve Cebele'yi ele geçirdi (17/638). Tartûs'un (Antartus) ve İskenderiye'nin fethinde kumandan olarak görev yaptı. Fethedilen yerlerin imarı için gayret gösterdi. 28 (648-49) yılındaki Kıbrıs seferine eşi Ümmü Harâm ile birlikte katıldı ve Ümmü Harâm orada şehid oldu. Hz. Ömer'in Mısır'ın fethiyle görevlendirdiği Amr b. Âs halifeden yardımcı kuvvetler isteyince halife ona her birinin kumandasında 1000 kişi olmak üzere Ubâde b. Sâmî, Zübeyr b. Avvâm, Mikdâd b. Esved ve Mesleme b. Muhalled ile 4000 kişilik bir kuvvet gönderdi (20/641); Amr b. Âs'a yazdığı mektupta ayrıca bu dört kumandanın her birinin 1000 kişiye bedel olduğunu kaydetti. O günlerde Mısır Valisi Mukavkıs'ın talebiyle Amr b. Âs'ın yolladığı on kişilik heyetin başkanlığını yapan Ubâde'nin heybetli görünüşü ve güzel konuşmasıyla Mukavkıs'ı etkilediği rivayet edilir (İbn Abdülhakem, s. 74).

Ubâde vefatından önce kölelerini, hizmetçilerini ve komşularını yanına çağırarak onlardan helâlik istedi. Oğlu Velîd'e Allah'a ve kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanmasını vasiyet etti (*Müsned*, V, 317; Tirmizî, "Kader", 17). Bu sırada, çevresinde bulunanlara bir hadisi yanlış anlaşılabilirliği endişesiyle o güne kadar rivayet etmediğini, bu hadiste kelime-i şehâdet getiren kimsenin cehennemde ebedî kalmayacağını bildirildiğini söyledi (Müslim, "İmân", 47). Ubâde b. Sâmî 34 yılında (654) Filistin'de vefat etti ve Remle'de defnedildi. Onun 45'te (665) öldüğü ileri sürülmüş, ayrıca Kıbrıs'ta, Dimaşk'ta yahut Medine'de vefat ettiği, kabrinin Beytülmakdis'te bulunduğu zikredilmiştir. 2 metreden uzun boyu, geniş omuzları ile heybetli bir şahsiyet, koyu esmer tenli, güzel giyinmeyi seven yakışıklı bir kişiydi. Zengin olduğu halde zâhidâ-

ne yaşamayı tercih eder, ihtiyaç sahiplelerine ve özellikle muhacirlere ikramda bulunurdu.

Bedir ve Uhud'dan başka birçok gazveye katılan Evs b. Sâmî, Ubâde'nin kardeşidir. Kız kardeşleri Havle ve Ümâme de Resûl-i Ekrem'e biat eden kadınlardandır. Ubâde'nin Hz. Peygamber'den duyduğu pek çok hadisi kendisinden Ebû Ümâme, Enes b. Mâlik, Câbir b. Abdullah, Rifâa b. Râfi', Şurahbîl b. Hasene, Mahmûd b. Rebî' gibi sahâbîler; oğulları Velîd, Dâvûd ve Ubeydullah, torunları Yahyâ ve Ubâde b. Velîd ile Ebû Müslim el-Havlânî, Cübeyr b. Nüfeyr, Ebû İdrîs el-Havlânî, Zehebî, onun rivayet ettiği 181 hadisin Bakî b. Mahled'in *el-Müsned*'inde yer aldığını söylemektedir. Hem Buhârî hem Müslim'in *el-Câmî'u's-şâhih*'lerinde altı rivayetin bulunduğu kaydedilmektedir. Ubâde'nin rivayetleri *Kütüb-i Sitte* dışında diğer hadis kitaplarında da yer almakta, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde toplu halde bulunmaktadır (V, 313-330). İbn Ebû Cemre Abdullah b. Sa'd *Cem'u'n-nihâye* adlı eserine aldığı, Ubâde b. Sâmî'nin rivayet ettiği biata dair bir hadisi *Şerhu hadîsi 'Ubâde b. eş-Şâmî* adlı risâlesinde şerhetmiştir. Vehbe ez-Zühaylî *'Ubâde b. eş-Şâmî şahâbî kebîr fâtîh müctehid* (Dimaşk-Beyrut 1397/1977, 1408/1988), Velîd Abdülkerîm el-A'zamî *'Ubâde b. eş-Şâmî el-Enşârî* (Bağdat 1979), Muhammed İbrâhim Nasr ile Muhammed Mustafa Selâm da *'Ubâde b. eş-Şâmî el-Enşârî el-Hazrecî el-kâ'idü'l-bağal fâtîhu medîneti'l-İskenderiyye* (Riyad 1403/1983) adıyla birer eser kaleme almıştır. Fehd Ayda el-Ahmedî, *Merviyâtü 'Ubâde b. eş-Şâmî el-Enşârî fi Müsnedi'l-imâm Ahmed b. Hanbel* ismiyle yüksek lisans çalışması yapmıştır (1401, Câmîatü Ümmi'l-kurâ külliyyetü's-şerfa).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, V, 313-330; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, I, 217-223; II, 356-357; III, 546, 621; İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısr* (nşr. Muhammed el-Huceyri), Beyrut 1416/1996, s. 73-80; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsaf* (nşr. Târîk b. Avazullah - Abdülmuhsin el-Hüseynî), Kahire 1415, VIII, 133; Humejdî, *Müsned* (nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye), II, 397; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), III, 160-161; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 5-11; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), III, 624-626; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 111-112; Vehbe ez-Zühaylî, *'Ubâde b. eş-Şâmî*, Dimaşk 1408/1988; Abdüssettâş eş-Şeyh, *A'lâmü'l-huffâz ve'l-muhaddîsin*, Dimaşk-Beyrut 1417/1997, I, 397-419.

